

УДК 37.047.874 (043.3)

ПРОБЛЕМА ПРОФЕСІЙНОГО КОНСУЛЬТУВАННЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ В РАМКАХ СОЦІАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

З. В. Охріменко
науковий співробітник
лабораторії трудового виховання
Інститут проблем виховання НАПН України

У статті обґрунтовується важливість об'єднання зусиль всіх фахівців з профорієнтації на рівні територіальних громад, відповідно до того, що процес професійного самовизначення старшокласників не може бути звужений межами загальноосвітніх шкіл. На думку автора, досвід освітніх округів, має бути продовжений та удосконалений на рівні територіальних громад і здійснюватись через соціальне партнерство носіїв профорієнтаційних послуг. Створення профконсультпунктів, дасть змогу розробити механізм взаємодії у наданні профорієнтаційних послуг в рамках соціального партнерства, вирішити питання використання в повній мірі всіх ресурсів громади, зокрема: інтеграції, наступності, долучення до профорієнтаційних заходів роботодавців та батьківської громадськості. У статті наводиться приклад діяльності профконсультпункту в організації професійного консультування старшокласників

Ключові слова: професійне самовизначення, професійна консультація, соціальне партнерство, територіальна громада, профконсультпункт.

ОХРИМЕНКО З. В. ПРОБЛЕМА ПРОФЕСИОНАЛЬНОГО КОНСУЛЬТИРОВАНИЯ СТАРШЕКЛАССНИКОВ В РАМКАХ СОЦИАЛЬНОГО ПАРТНЕРСТВА

В статье обосновывается важность объединения усилий всех специалистов по профориентации на уровне территориальных общин исходя из того, что процесс профессионального самоопределения старшеклассников не может быть сужен границами общеобразовательных школ. По мнению автора, опыт образовательных округов, должен быть продолжен и усовершенствован на уровне территориальных общин и осуществлен через социальное партнерство носителей профориентационных услуг. Создание профконсультпунктов, позволит разработать механизм взаимодействия в предоставлении профориентационных услуг в рамках социального партнерства, решить вопросы использования всех ресурсов региона, в частности: интеграции, преемственности, приобщения к профориентационным мероприятиям работодателей и родительской общественности. В статье приводится пример деятельности профконсультпункта в организации профессионального консультирования старшеклассников

Ключевые слова: профессиональное самоопределение, профессиональная консультация, социальное партнерство, территориальная община, профконсультпункт.

Okhrimenko Z.V. PROBLEM OF PROFESSIONAL ADVICE OF HIGH SCHOOL STUDENTS SOCIAL PARTNERSHIP

In the article the importance of joint efforts of all specialists in career counseling at the level of local communities, according to the process of professional self seniors cannot be narrowed down outside schools. Social partnership between speakers of career guidance services in the community that share a common purpose, create conditions for continuous professional orientation support for students to help them in effective professional self. These problems can

be solved by combining integration efforts of all specialists in career counseling at the basic secondary school. According to the author, experience educational districts should be extended and improved the level of local communities and carried out through social media partnerships career guidance services. Creating by professional counseling center, will help develop a mechanism of interaction in the provision of career guidance services within the social partnership, to resolve the issue using the full resources of the community, including: integration, continuity, join the professional orientation activities and parent public employers. By professional counseling center objectives can be: methodological assistance in carrying professional advice; organization of individual and group professional advice involving several specialists in their conduct; professional advice providing advice to teachers, parents, employers, etc; professional advice organization and conduct discussions, round tables, meetings with the best experts, community leaders, and others. The article is an example of by professional counseling center in organizing professional counseling high school students through active involvement of students in different classes and different age groups are combined career guidance specific request, the group professional advice

Keywords: professional self-determination, professional counseling, social partnership, local community, by professional counseling center.

Постановка проблеми. Професійне становлення старшокласника є невід’ємною частиною особистісної зрілості, прийняття на себе ролі активного суб’єкта власного життя. Саме тому, проблема професійного самовизначення, яке набуває особливої актуальності в старшому шкільному віці, є традиційним предметом психолого-педагогічних досліджень. Від того як саме буде проходити цей процес залежить впевненість особистості в завтрашньому дні, її самопочуття та самоефективність в майбутньому. Однак, беззаперечним є те, що юна особистість ще не має досвіду вирішення складних питань особистісного розвитку. Отже, зусилля фахівців мають бути спрямовані на кваліфікований і всебічний супровід учня в процесі професійної орієнтації. Вирішити ці завдання на рівні загальноосвітнього навчального закладу доволі складно. Саме тому, постає необхідність об’єднання всіх матеріально-технічних, профорієнтаційних ресурсів освітніх закладів територіальних громад.

Проблема професійного самовизначення особистості тривалий час досліджувалася цілою плеядою вітчизняних та українських дослідників, серед яких особливу важливість мають праці присвячені актуалізації особистісних аспектів професійного самовизначення (І. Бех, Г. Балл, О. Вітковська, Б. Федоришин та ін.) Наукові основи професійного

консультування, його психолого-педагогічні аспекти були закладені і розроблялися в працях Н. Гейжан, Є. Зеєра, Є. Клімова, М. Пряжнікова та ін. Дослідження особливостей професійного самовизначення в умовах освітнього округу здійснено співробітниками лабораторії трудового виховання Інституту проблем виховання НАПН України (Л. Гуцан, Л. Гриценко, О. Морін, З. Охріменко, О. Пархоменко). Зазначимо, що проблема професійного консультування в рамках соціального партнерства не обиралася в якості спеціального предмету дослідження.

Метою статті є обґрунтування виховного профорієнтаційного потенціалу територіальних громад та окреслення особливостей діяльності профконсультпункту в рамках соціального партнерства.

Виклад основного матеріалу. Розуміння того, що підтримка особистості старшокласника в його професійному розвитку не може здійснюватися лише в межах шкільного приміщення, вона має відбуватися в усіх сферах соціалізації особистості з максимальним використанням їх ресурсів, спонукає практиків до використання традиційних профорієнтаційних засобів і до пошуку нових форм забезпечення ефективного професійного самовизначення старшокласника. Саме ці завдання стоять перед територіальними громадами. Але відсутність єдиного підходу, несистематичність надання профорієнтаційних послуг, застаріле методичне забезпечення, значно ускладнює діяльність фахівців з профорієнтації в рамках соціального партнерства.

Соціальне партнерство може розглядатися багатопланово, у вузькому розумінні – це наявність механізмів і правових інструментів урахування інтересів партнерів на різних рівнях. Налагодження соціального партнерства як форми ефективного співробітництва сторін, на думку Ж. Петрочко, передбачає дотримання таких принципів: спільне планування, спільна оцінка діяльності, побудова взаємодії на довірі, відкритості дій, задумів,

оперативному та достатньому обміні інформації, відповідальність перед собою та партнерами за всі свої дії тощо [3, с. 848 – 849].

Вдалим прикладом соціального партнерства на рівні територіальних громад донедавна були освітні округи. Освітній округ – це добровільне об’єднання загальноосвітніх шкіл різних форм і типів власності між собою та іншими навчальними закладами та установами. У межах освітнього округу визначалася опорна школа (базовий навчальний заклад), яка виконувала функцію “ресурсного центру”. Освітній округ регіонального типу був педагогічною системою відкритого типу, яка забезпечувала консолідацію й оптимальну взаємодію кадрового, матеріально-технічного, фінансового, соціально-економічного ресурсів суб’єктів освіти та промислово-економічних структур певного регіону у формуванні особистості підростаючого покоління, яка є компетентною та мобільною на національному ринку праці, має громадянську позицію й ефективно діє, сприяє власному розвитку та здатна навчатися протягом життя [4].

При цьому освітній округ мав можливість здійснення багатoproфільної освіти учнів, охоплення дітей і підлітків різними формами навчання. Беззаперечним є те, що освітні округи сприяли регіональному соціальному, економічному та культурно-освітньому розвитку, створювали умови для повнішого врахування інтересів батьків та учнів старшої школи як кінцевих споживачів освіти, надавали додаткові можливості щодо залучення ресурсів бізнесу й територіальної громади для розв’язання проблем та забезпечення розвитку освіти в межах конкретної адміністративно-територіальної одиниці.

Таким чином, освітній округ був покликаний вирішити суттєве протиріччя між потребою старшокласників в ефективному професійному самовизначенні та обмеженістю школи у наданні якісних профорієнтаційних послуг. Освітній округ сприяв отриманню учнем професійно-орієнтованої освіти на основі взаємодії освітніх інститутів, об’єднання ресурсів навчальних закладів регіону, створення умов самореалізації особистості учнів

стосовно соціальних, економічних, культурних потреб регіону, залучення до діяльності округу підприємств та громадських організацій. Все це створювало можливість для цілеспрямованого, обґрунтованого профорієнтаційного впливу на особистість старшокласника з метою допомоги йому в здійсненні ефективного процесу професійного самовизначення.

Тимчасове існування освітніх округів не дозволило в повній мірі реалізувати весь потужний навчально-виховний потенціал закладений в них, удосконалити та модернізувати його. Однак, на нашу думку, досвід освітніх округів має бути продовжений та удосконалений на рівні територіальних громад і здійснюватись через соціальне партнерство носіїв профорієнтаційних послуг.

Зазначене вище дає змогу стверджувати, що у територіальних громадах має відбуватися пошук форм соціального партнерства між суб'єктами професійної орієнтації, відповідно до того, що оптимальна модель профорієнтації молоді має включати всі елементи, а саме: професійну діагностику, професійну інформацію, професійну консультацію, професійний добір та відбір. При цьому традиційно перші три елементи здійснюються в системі шкільної професійної орієнтації, а останні два – за допомогою інших профорієнтаційних державних закладів. За такого бачення відбувається виключення ряду суб'єктів професійної орієнтації (факультети довузівської підготовки молоді, територіальні центри профорієнтації населення, громадські об'єднання роботодавців та ін.), що може суттєво збіднити процес професійного самовизначення учня та негативно позначитись його перебігу, а також подальшому професійному становленні. Таким чином, проблема профорієнтації молоді полягає саме в її комплексному здійсненні, відповідно до потреб юної особистості та потреб ринку праці в кваліфікованих працівниках.

На нашу думку, школа має відігравати домінуючу роль і нести відповідальність за максимальне забезпечення учнів всіма елементами професійної орієнтації, які допоможуть старшокласнику в професійному самовизначенні. Виходячи з цього, перед школою постає завдання здійснення інтегративної, комплексної, доступної системи професійної орієнтації. Виконання таких завдань стає можливим в умовах соціального партнерства в територіальних громадах, які можуть стати тим середовищем, яке в повній мірі забезпечує всі профорієнтаційні потреби старшокласників, адже профорієнтаційний простір кожного учня виходить за межі школи і збільшується до меж територіальної громади. Соціальне партнерство між носіями профорієнтаційних послуг у громаді, що об'єднані спільною метою, створить умови для безперервного профорієнтаційного супроводу учнів з метою допомоги їм у ефективному професійному самовизначенні. Ці завдання можливо вирішити через об'єднання, інтеграцію зусиль всіх фахівців з профорієнтації на рівні базової загальноосвітньої школи. На нашу думку, створення профконсультпункту в одній із загальноосвітніх шкіл територіальної громади дасть змогу розробити механізм взаємодії у наданні профорієнтаційних послуг, вирішити питання використання в повній мірі всіх ресурсів громади, зокрема: інтеграції, наступності, долучення до профорієнтаційних заходів роботодавців та батьківської громадськості. Завданнями профконсультпункту може бути: методична допомога у проведенні профконсультації; організація індивідуальних та групових профконсультацій з залученням декількох фахівців до їх проведення; наданням профконсультативних порад вчителям, батькам, роботодавцям тощо; організація і проведення профконсультативних дискусій, круглих столів, зустрічей з кращими фахівцями, громадськими лідерами, тощо. Це дасть можливість розподілити обов'язки між профконсультантами округу та максимально охопити профконсультативною діяльністю всіх суб'єктів освітнього округу (включаючи ВНЗ), обмінюватися досвідом, поширювати

досягнення кращих фахівців, залучати батьків, роботодавців та інших громадян, не байдужих до проблем професійного самовизначення учнів.

Провідною діяльністю профконсультпункту є створення ефективної системи професійної консультації, яка постає як тривалий психолого-педагогічний процес, мета якого – активізація особистісних аспектів професійного самовизначення юнаків. У найзагальнішому розумінні професійну консультацію можна визначити як спеціальну діяльність з надання психолого-педагогічної допомоги, що спрямована на актуалізацію, розвиток та усвідомлення людиною тих якостей, та характеристик, що впливають на її професійне самовизначення [2; 5].

Аналіз останніх досліджень з проблем професійного консультування дозволяє зробити висновок, що сучасна профконсультація базується на клієнт-орієнтованому підході (Ж. Вірна, О. Вітковська, О. Мельник, Т. Пазюченко, В. Синявський, Б. Федоришин), в основі якого лежить особистісне зростання людини. Відповідно до зазначеного, особистість старшокласника визнається центральною ланкою профорієнтаційної роботи. Саме тому, інтереси учня, його можливості, здібності та потенціал, визнання його автономії, повага до його індивідуальності мають перебувати у центрі профконсультативного процесу. За таких умов профорієнтаційна взаємодія з учнем полягає в зміщенні акцентів з орієнтування на самоорієнтування, з розвитку на саморозвиток, з визначення на самовизначення.

Професійна консультація має декілька функцій: діагностичну, виховну, розвивальну і активізуючу. Однак, частіш всього реалізуються перші дві функції, що не дає можливості старшокласнику відчувати себе суб'єктом професійного самовизначення. Розвивальна профконсультація, робить акцент на розвитку необхідних якостей, здібностей, важливих в майбутній професії. При цьому діагностика виступає не лише як констатація актуального стану особливостей людини, а в першу чергу як підґрунтя для розробки програми самовиховання. Активізуюча профконсультація спирається на активність

самого суб'єкта професійного самовизначення. Головний зміст активізуючої профконсультації – психологічна підготовка особистості до визначення своєї позиції і прийняття самостійного рішення щодо професійного самовизначення. Цікавим в цьому плані є дослідження практичних аспектів професійної консультації О. Вітковської [1], яке привнесло в профконсультацію клієнт-орієнтований підхід, що базується на організації творчої взаємодії профконсультанта і клієнта та розвитку здатності особистості самостійно вирішувати власні проблеми, що актуалізуються в зв'язку з професійним самовизначенням.

Отже, основним завданням професійної консультації є самопізнання та самооцінка власних особливостей і можливостей учнем, з метою розкриття тих психологічних і психофізичних характеристик, які є суттєвими для майбутньої професійної діяльності. Крім цього, профконсультування відіграє важливу роль у виявленні та розвитку інтересу до певної професії, до трудової діяльності в цілому [5]. Сучасна профконсультація розглядає особистість як суб'єкта професійного самовизначення, що дає можливість особистості обрати найбільш оптимальну для себе професійну сферу для розкриття її потенціалу. Тобто головним завданням профконсультування є питання стимулювання особистості в самопізнанні і саморозвитку в руслі майбутньої професійної діяльності, а також профорієнтаційний супровід професійної діяльності впродовж всього життя людини. Застосування стимулюючої профконсультації, дозволяє старшокласнику сформувати внутрішню готовність до усвідомленої самостійної побудови та реалізації нової професійної перспективи і включає в себе збагачення уявлень особистості про свої професійні можливості, зміцненні її впевненості у власних силах, мотивуванні професійного самовдосконалення.

У свої діяльності профконсультант зосереджується на виявленні сильних сторін особистості та її спрямування на розвиток необхідних якостей. Це дає можливість людині усвідомити себе, адекватно використати

свої можливості в діяльності та реалізувати себе, продуктивно та творчо будувати своє життя. Результат профконсультування – це конкретні самостійні усвідомлені рішення особистості щодо її професійного самовизначення та професійного становлення. Серед форм професійної консультації традиційно виділяють індивідуальну та групову. Індивідуальна форма передбачає безпосередню взаємодію профконсультанта з оптантом (суб'єктом професійного самовизначення). Індивідуальна професійна консультація дає можливість максимально зосередитись на тих проблемах, які є індивідуальними перешкодами у професійному самовизначенні та становленні конкретної особистості. Групова професійна консультація характеризується взаємодією консультанта з групою оптантів і є однією з найдієвіших форм вирішення проблем професійного самовизначення особистості. Безпосереднє спілкування учасників групи, різний життєвий досвід надають можливість сприймати оптанту себе як суб'єкта власних змін. Група надає можливість вирішувати не тільки завдання пов'язані з професійним самовизначенням, а й розвивати соціальні навички, здійснювати нові моделі поведінки. Перевагою групи є те, що особистість отримує інформацію про себе через зворотній зв'язок та емоційну підтримку від інших членів групи. Груповий процес, що розгортається дозволяє його учасникам визначити та проаналізувати власні професійні проблеми, корегувати самооцінку, набути та розвинути вміння приймати рішення стосовно власної професійної кар'єри. Шляхом активної участі у груповій роботі індивід збагачує свої знання, розвиває компетенції, що допоможуть йому в подальшому житті досягнути визначеної мети.

Зазначимо що соціальне партнерство фахівців з профорієнтації на рівні територіальних громад дасть змогу активного залучення учнів різних класів та різних вікових груп, які об'єднані конкретним профорієнтаційним запитом, до групової профконсультації. Переваги саме такого об'єднання учнів пов'язані з тим, що учні одного класу, як правило, знаходяться на різних

етапах і рівнях готовності до професійного самовизначення. І в цьому випадку профконсультанту важко підібрати зміст, цікавий і корисний для всіх учасників групи. Крім цього, перебуваючи тривалий час в одному і тому ж колективі, учні звикають до певних соціальних ролей, спілкуються з обмеженою кількістю одноліток, використовують подібні патерни поведінки. Участь у групі з незнайомими або мало знайомими людьми надає можливість учню спробувати себе в іншій ролі, розширити коло спілкування, зрозуміти що проблеми які його хвилюють, притаманні і іншим людям.

Роль консультанта в організації групового процесу потребує ґрунтовної фахової підготовки. Важливо щоб він одночасно був і керівником групи і партнером. Увага консультанта має бути постійно зосереджена на особливостях взаємодії членів групи, виконанні різних завдань, ході дискусії. В разі потреби він має вчасно спрямувати, переключити діяльність групи у потрібному напрямку. Створення атмосфери злагоди, взаєморозуміння, щирості, креативності, відкритості, сприяє виникненню відчуття безпеки, захищеності, співробітництва, активізує процеси самопізнання та саморозвитку. Методи які частіш всього використовують в груповій профконсультації відносять до активних методів, завдання яких активізація та розвиток позиції особистості, вміння опановувати різні життєві та професійні ситуації, а також розвиток навичок взаємодії. Частіш всього використовують інтеграційні або об'єднуючі методи, метод дискусії, кейс-метод, ділові ігри. Отже, на нашу думку, проведення професійного консультування старшокласників в умовах активної взаємодії і співробітництва фахівців з профорієнтації на рівні територіальних громад маж ряд суттєвих переваг перед традиційно організованою системою професійної орієнтації. Окреслимо деякі з них. По перше, особистість в процесі професійного консультування має вивчатися в динаміці. Іноді саме відсутність попередніх матеріалів вивчення особистості (інтереси, нахили, окремі психофізіологічні показники, стан здоров'я та ін.) не дозволяє вести кваліфіковану

профконсультативну роботу з учнями, особливо у старших класах, зокрема здійснити заключну профконсультативну бесіду, сформулювати обґрунтований висновок-рекомендацію для набуття однієї з спеціальностей, або безпосереднє працевлаштування. При цьому консультування має носити не лише констатуючий характер [2; 5; 6], а й прогнозуючий. Саме в цьому випадку консультація набуває виховного характеру. По друге, батьки старшокласників також виступають в ролі суб'єктів професійного самовизначення і суттєво впливають на професійний вибір старшокласника, але при цьому не завжди володіють повною інформацією про індивідуальні особливості своєї дитини, особливості сучасного ринку праці, вимоги професії тощо, бажано залучати їх до проведення сумісних з учнем профконсультативних бесід. По третє, з метою отримання безпосередньої інформації від носіїв професійного досвіду до соціального партнерства мають бути залучені не лише фахівці з профорієнтації, а й роботодавці, найкращі фахівці, підприємці тощо територіальної громади.

Висновки. Професійне самовизначення сучасних старшокласників відбувається в складних соціально-економічних умовах, що обумовлює їх орієнтацію на престижні та високооплачувані професії. Крім того, відсутність трудового досвіду часто призводить до формування нереальної професійної перспективи. В таких випадках, старшокласники не узгоджують складові професійного самовизначення, не враховують потреби регіону у фахівцях, не використовують в повній мірі ресурси територіальної громади у своєму професійному становленні. Отже, психолого-педагогічний супровід старшокласника має максимально забезпечити право підростаючої особистості на ефективне професійне самовизначення. На нашу думку, це можливо лише за рахунок об'єднання зусиль всіх фахівців з профорієнтації на базі профконсультпунктів, метою діяльності яких є організація, розподіл та координація профконсультативної діяльності фахівців надання профконсультативних послуг на рівні територіальної громади. Саме

соціальне партнерство на рівні територіальних громад дасть змогу виконувати завдання пов'язані з створенням виховного профорієнтаційного середовища, з урахуванням потреб особистості та ресурсів регіону, а також у взаємодії з батьками, роботодавцями, громадськістю. Саме за таких умов громада може стати стане потужною силою, що сприяє як розвитку регіону зокрема, так і країни в цілому.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з вивченням процесу професійної орієнтації старшокласників у територіальних громадах та розробленням рекомендацій щодо її здійснення в умовах соціального партнерства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вітківська О. В. Професійне самовизначення особистості і практичні аспекти професійної консультації : монографія / О. В. Вітківська. – К. : Наук. світ, 2001. – 91 с.
2. Зеер Э. Ф. Профориентология: Теория и практика : учеб. пособие для высшей школы / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Н. О. Садовников. – М. : Академический Проект, 2006. – 192 с.
3. Петрочко Ж.В. Соціальне партнерство / Ж. В. Петрочко // Енциклопедія освіти / АПН України ; [голов. ред. В. Г. Кремінь]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 848 – 849.
4. Положення про освітній округ: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. №777 // Урядовий кур'єр. – 2010. – №170.
5. Професійна орієнтація : підручник / [Єгорова Є. В. [та ін.]; за ред. О. М. Ігнатович. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 240 с.
6. Пряжников Н. С. Профессиональное и личностное самоопределение / Н. С. Пряжников. – М. : Ин-т практической психологии, 1996. – 256 с.